

D'Humor amb lletra i música, de Bartomeu Bardagi

A CURA D'AGNÈS TODA

Cap als anys 1933-1937, a l'Extensió d'Ensenyament Tècnic de la Generalitat de Catalunya, on ensenyàvem català per correspondència als mestres i funcionaris del país, vaig tractar molt assíduament els meus dotze companys de treball: Emili Vallès, que ens dirigia, Eduard Artells i Maria de l'Assumpció Pasqual, revisors de les nostres correccions, i tota la colla de professors correctors dels textos que ens enviaven els nostres deixebles. Aquests professors eren: Joan Sales, Manuel G. Alba, Jaume Aymà, Rosalina Poch, Esperança Figueras, Josep Climent, Antoni Sabater i Mur, Josep Villalon, Josep Maria Boronat i Recasens i jo mateix, supervivent (1991), perquè era —i m'ho deien— el benjamí d'aquells magnífics companys, tots ells ja desapareguts.

Llevat del senyor Vallès, l'Artells i la Pasqual, tots els altres proveníem d'un concurs oposició que havia dirigit Pompeu Fabra. Manuel G. Alba i Joan Sales, en aquell concurs, obtingueren *ex-aequo* el número 1.

El senyor Vallès era un gramàtic tot d'una peça, però aquest era el seu *hobby*, o *violí d'Ingres*, que en dèiem aleshores. Va publicar diccionaris (el *Pal·las*, amb equivalències en castellà, anglès i francès, i un de barbarismes, etc.) i amb Artur Martorell, i sota el pseudònim de Jeroni Marvà, uns manualets de gramàtica catalana

que foren l'origen del seu *Curs Pràctic de Gramàtica Catalana*, posteriorment ampliat i que contenia uns exercicis que només podien sortir d'una ment molt ben organitzada. Aquesta gramàtica formà una colla de professors de català. També va escriure llibres de matemàtiques en català i en castellà.

Cap a les acaballes de l'any 1970, l'Artells i jo vam coincidir a la redacció de la Gran Enciclopèdia Catalana. Ell ja hi era feia temps, jo tot just hi arribava. L'Artells revisava la feina dels lexicògrafs i de tots els altres redactors (el senyor Ramon Aramon, secretari del IEC i responsable de l'Enciclopèdia en l'àmbit lingüístic, li tenia una gran confiança). Va emmalaltir a l'inici de l'any 1971. La Montserrat Martí, secretària del IEC, i jo el vam portar a l'Aliança en una ambulància; va morir al cap de quatre dies. Havíem après molt al seu costat i havíem rigut molt les seves facècies, però també ens havien ferit els atacs de què alguns el feren objecte, sempre immerescuts, pels seus articles gramaticals a la revista «Serra d'Or». Tots els de la professió devem molt a aquell aferrissat i entusiasta divulgador de l'obra de Pompeu Fabra.

L'Artells va ésser el corrector de les Edicions Proa, i les seves esmenes eren magistrals. Tenia un instint infal·libre i un gran domini del lèxic i de les expressions populars, que utilitzava profusament en les seves converses.

Amb pocs anys de diferència, poc abans d'acabar el decenni dels setanta i una mica després, vam coincidir a la Diputació els tres antics col·legues de l'Extensió d'Ensenyament Tècnic: Jaume Aymà, Joan Sales i jo. En Jaume Aymà, que, després de la seva expulsió de la Generalitat per les autoritats franquistes, es va convertir en un gran editor, sobretot dels primers llibres catalans de la postguerra, va reingressar, però ara a la Diputació de Barcelona. Un deixeble seu, advocat, va remoure l'afer, i la injustícia fou reparada, primer en la persona de l'Aymà, després d'en Sales, i finalment d'aquest aprenent de cronista que sóc jo.

L'Aymà va fundar en aquest organisme l'Oficina de Català —com una continuació de l'antiga Oficina de Correcció d'Estil d'en Jordana—, que dirigí; després, a la seva jubilació, la dirigí en Sales; en Sales es va jubilar i poc després jo vaig fer el mateix. A partir d'aleshores, la dirigí un jove intel·ligent i de gran empenta, en Ramon Torrents, secundat per un equip de gent també jove que vetllaren per la correcció dels documents i de les edicions de la Diputació barcelonina... fins a la lamentable extinció d'aquella Oficina.

Entre el novembre de 1932 i el maig de 1933 vaig estar a l'Oficina de Correcció d'Estil, on vaig tractar Cèsar August Jordana —enginyer, literat i gramàtic—, que la dirigia. Vaig aprendre molt al seu costat. Era un literat que coneixia el català com ben pocs dels nostres escriptors i poetes. Va escriure *El català i el castellà comparats*, *Formulari de documents en català* i, amb el pseudònim de Bernat Montsià, *El català en vint lliçons* i *Els barbarismes*. Això a part de la seva obra literària i de les seves pulquèrrimes traduccions de Shakespeare.

En Jordana era tolerant amb certs castellanismes i avui dia hauria encoratjat els qui volen *desencotillar* (potser massa) el llenguatge.

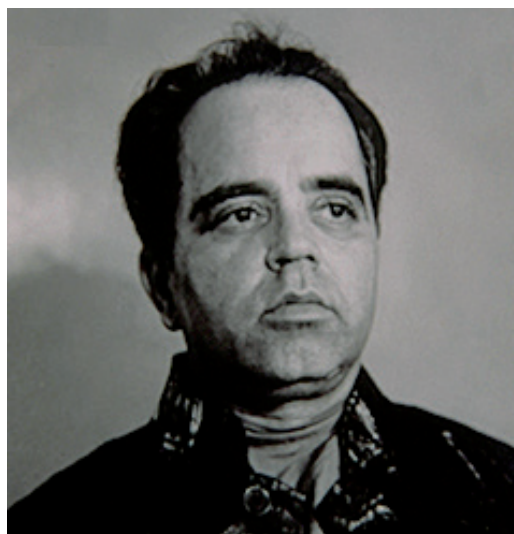
A «L'Opinió», diari d'Esquerra Republicana de Catalunya, hi havia una secció setmanal, «Els afers del món», que redactava en Jordana. Un periodista havia escrit el mot *sismisme* en un altre diari referint-se a un *terratrèmol* que hi havia hagut al Japó. En Jordana va comentar aquesta crònica i va escriure: «El senyor Tal (?) ha descrit aquest terratrèmol i n'ha dit *sismisme*. Una desgràcia mai no ve sola». Diguem, però, en honor d'aquell periodista, que aquest mot figurava, i encara hi figura, al Diccionari Fabra i també a l'Enciclopèdia.

Companys meus en aquella oficina d'en Jordana van ser l'Artur Balot i Bigues i en Rafael Folch i Capdevila, sogre d'en Joan Sales.

L'Artur Balot va idear i portar a terme, amb un èxit popular esclatant, les *Converses del Miliu*, amb en Torresky, que li va editar en Bonavia i que van tenir una gran difusió per tot el país. En Balot era llicenciat en Filosofia i Lletres, home de teatre i molt estimat a Ràdio Barcelona, on després de la guerra va ser sancionat per la seva significació catalanista i relegat a la centralita telefònica, on tot sovint, quan jo anava a l'emissora, la fèiem petar recordant èpoques felices. Ell va preparar, en la clandestinitat d'aquells anys vergonyosos, una colla de professors de català. Va morir envestit per un cotxe. En Rafael Folch i Capdevila, advocat i un dels fundadors de la Unió Socialista de Catalunya, va escriure un *Diccionari Jurídic* i les cèlebres *Trenta-quatre regles per a escriure correctament el català*, i també fou traductor.

En aquella Escola d'Extensió d'Ensenyament Tècnic, també hi vaig tractar l'escriptor Alfons Maseres.

Un altre personatge que vaig tractar era Pere Arnalot, que ocupava un despatx contigu a l'Extensió d'Ensenyament Tècnic i que després de la nostra guerra vaig saludar sovint a l'Ateneu Barcelonès.

Bartomeu Bardagí. FONT: Enciclopèdia Catalana

Vull cridar l'atenció de la gent que es llança a traduir (i a corregir) amb un entusiasme que els fa caure en situacions còmiques. Un traductor jove i molt arborat s'esgarrifava perquè jo li substituïa *xerrar* per *conversar*, dues expressions que no són pas sinònimes. També trobava que *i tant!* era un castellanisme que caldria substituir per *i prou que sí!*; que caldria escriure *digues-me* i pronunciar, si volíem, *digue'm*. Invocava autoritats discutibles de gramàtics que han estat simples divulgadors sense pretensions pontificadores. El seu engrescament lingüístic el duia a utilitzar expressions com *a raig fet* sense que en conegués ni de bon tros la significació. Així, per exemple, escrivia: «Aquells nois corrien *a raig fet*». També escrivia: «Li va fer una *puntada*», i volia dir: «Li va *clavar* (o *donar*) una *puntada de peu*». Si no hi afegim *de peu*, anem a parar en un taller de modistes, on, les puntades, les fan amb la mà i amb una agulla enfilada... o potser a màquina, no ho sé ben bé.

Un altre traductor escrivia que «després d'aquell *ciri trencat* la família havia quedat molt traspalsada». En català un *ciri trencat* és tota una altra cosa.

També hi ha males aplicacions de les regles gramaticals. El fet que en català hi hagi coses que *es fan* i que en castellà *es donen* no vol dir que hàgim de fer extensiva aquesta característica del català, per exemple, a les bufetades. Un d'aquests senyors escrivia: «Li van fer una *bufetada*». Si algú de vosaltres sap com *fer una bufetada*, li prego que me'n doni notícia; jo ho veig una mica difícil. En canvi, deu fer potser una trentena d'anys, no gaire més, que molla gent «dóna petons» en lloc de *fer-los*. ♦